

suštini svakog umetničkog procesa i njegovog estetskog smisla, pa čak i onda kada je reč o tzv. »otvorenoj strukturi« umetničkog dela. Po našem reditelju, filmski lik nastaje za vreme snimanja i postoji samo unutar kadra. On se trudi da za vreme snimanja prati tok vremena U kadru i pokušava da ga reprodukuje. »Montaža spaja kadrove, koji su ispunjeni vremenom, ali ne i pojmove kako su to proglasili pristalice »montažnog filma«. Ovde Tarkovski aludira na Ejzenštejnovu shvatanje »montažnog filma«, po kome se smisao filma iskazuje odnosom dva kadra u sekvenci. Jedan i jedan daju treću vrednost. Ovo svoje učenje o »montažnom filmu« Ejzenštejn je revidirao u poznijim godinama svoga stvaralaštva.

Tarkovskom »svaki film je u potpunosti sadržan unutar kadra, do te mere da odgledavši samo jedan kadar »stručni gledalac može da raspozna rediteljski rukopis. Jedan i jedan jesu jedan. Tarkovski ukazuje na logiku umetnosti u kojoj jedna kap i još jedna kap spojene u celinu predstavljaju jednu kapljicu. Pars pro toto. Homogeni delovi čine homogenu celinu. Svi delovi filma su organskoj kohezivnosti celine režijskog umetničkog dela.

Kao sredšnju misao Tarkovskog o umetnosti režije u njegovoj ars poetica rediteljskog stvaranja možemo bez rezerve uzeti misao da »pojava koja je jednom zabeležena na traku uvek će biti i adekvatno percipirana u svojoj nepomućenoj autentičnosti. »Za Tarkovskog ritam se slaže iz napona vremena unutar kadrova, pa je

prirodna njegova misao o ritmu kao dominantnom formativnom elementu filmske kreacije. Smisao montaže je povezivanje temporalnih vrednosti u celinu ritmičkog totaliteta režijskog umetničkog dela. Montaža postoji pre snimanja, montaža postoji u vreme snimanja, kao što montaža postoji i posle snimanja filma. Sve su to prirodni postupci geneze jednog filmskog umetničkog dela. Uloga ritma je da iskaže vidljivi »život objekta u kadru«.

Najzad, zaključimo osnovnu idejno-estetsku misao o rediteljskoj poetici Tarkovskog, upravo navodeći gledalište samog autora:

»U filmu reditelj ispoljava svoju ličnost kroz osećanje vremena, kroz ritam. Ritam daje delu određene stilske osobine.«

Dakle, ritam nije neprirodna veštačka pojava u filmskom delu, već naprotiv organski život režijskog umetničkog dela. On ne nastaje spekulacijom, već je čin organskog stvaranja umetnosti, koji je imanentan rediteljskom osećanju života. »Meni, recimo, izgleda da vreme u kadru treba da teče nezavisno, i, donekle, samosvesno, onda se ideje raspoređuju u njemu bez žurbe, galame i retorike. Za mene osećanje ritmičnosti u kadru, kako da kažem, ravno je osećanju istinitosti reči u literaturi. Neprecizna reč u literaturi, neprecizan ritam u filmu jednako podrivaju istinitost dela.«

Značenje rediteljske poetike Tarkovskog izneto u estetskom načelu istina kao lepota lako je proveriti u njegovim filmovima: *Rubljev, Stalker, Nostalgija*. . .

čep ili lijevak

tonko marojević

Kada god tonući u san ne bi držao palac u ustima mali Marcel Proust uspavljivao bi se čistim strahom. U njegovim noćnim propadalištima hujale su krošnje i kroyovi, vijirili grive i vlasi, tako da je sitnim šakama štiskao jastuk i prije nego što bi dospio na dno uhvatio bi se za skut Genèviève od Brabanta, s modrim pojansom oko struka. Priču o stradanjima bijedne gospe bila je upravo po mjeri usne šupljine, pa ako među zubima nije što drugo plutalo brzo bi je ona ispunjala kroz otvore za čudenje. Mogao ju je primiti svim prstima, usisati njezine uvijek spremne boli i položiti ih kao melem na vlastite. Toplina tog dodira rastapala je najranija sjećanja iz Combraya.

2.

Tiskani kažiprst s margine upire u preposljednji redak stranice: Nevolje Genovevine blagoslov su

cijeloj zemlji. U četvrtom, popravljenom izdanju rečenica je masno otisnuta i stavljena kao podnaslov, a grafički znak je nestao. Nakon niza poučnih i zabavnih verzija misao se, istodobno utiskivana i potiskivana, usadila u podsvijest, u jedinu sasma osobnu povijest. Očerupana perja i iskopčana svetokruga prepoznat ćete je u lutki s porculanskom glavom i ručicama. Crnokosa je, za promjenu, s nebrizljivo naznačenim razdjelkom. Izvrnutih bjeloočnica zuri u svoju nutarnju kupolu. Ako ne vjerujete, provjerite kod Cristophea Schmida; dakako, ukoliko ne naidete na odveć pročišćenu inačicu, namijenjenu samo odraslima.

3.

Soli na rep, pa soli na grebotinu. Suze što je otrphnula možeš pretočiti u suze iznudena jada. Iz istog su izvora, u njima se zrcali ravnodušna plavet dru-

gog plana. Trljajući oči, konačno uposleni srednjak vraća navrle osjećaje u njihov zamotuljak. Pritisak na vjede izravnavna pad nutarnje napetosti. Da ti je bilo nekažnjeno otvoriti Pandorinu kutiju; ovako si barem osjetio malo lahora iz vreće vjetrova. Sitne bore na rubu usana, zasud nerazgovijetne među blijedim dlačicama. S druge strane tihe modrice. Ganutljive opaske zaključuje uspomena Milana Ogrizovića koji povodom Kumičićeva prizora pogibije Zrinskoga i Frankopana izričito veli kako se ne sjeća da je poslije Genoveve nad knjigom tako plakao kao nad tim poglavljem

4.

Progutavši prsten riba je olakšala rasplet i prepoznavanje. U njezinim je ustima okrugao i zlatan predmetić također odslužio svojih sedam godina vjernosti. Uostalom, pustimo Antuna Knezovića da kaže svoje: Kad su sakaći ribu rasparali, u ribi su prsten Genuvevin našli. . . pred sedam godin bi ov prsten bacit, sadaka se nađe premda nije tražit. Možda je kod Nagja drugačije, ne znam. Stoji, međutim, da je ogoljeli i prazni prstenjak opominjući smjerao prema nebu i da je čitav rok trajanja patnje bio zapravo svojevršno traženje zaštitnog naprstka. Ni riba ni voda nisu mogli izobličiti sjajni zavjetni znamen: kao što je svojim krugom zapečatio blizinu kože s kožom, tako je i postoja-nošću potvrdio istost osobe.

5.

Mliječnim zubima zagrišt u pluto – to da, ali ne istrgnuti pečate. Ne zadržeti u meso niti ući dokraja u sjenu, premda put i tamna strana daju izrazitost portreta i uvećavaju mu ljepotu. U tom slučajju, međutim, ne osjeća se razvoj i promjena, više nemamo predmet u nastanku, ne čutimo muku izmicanja. Mezimac pušta nešto duži nokat od ostalih te kao da moli: dovrši me! dovrši podojen ako ne dobro pognojen – bit će nešto od njega. A što se dalje zbilo s Genovevinom košutom reć će nam Vladimir Nazor u pripovijesti istog naslova. Da se sudbina mrvli niz stepenice, nema dvojbe: u podnožju je dovoljno jedanput proći metlom.

6.

Malo tuđega znoja pokupljenoga na štafetnoj palici, pregibi glasa u igri pokvarenog telefona. Gdje je ona mrlja tinte iz primjerka što sam ga prelistavao kod prodavača starih knjiga na Piazza Borgheze? Pitala si da li se gospoda Bovary i na tebe odnosi, strepila si nad svakim prevojem u zacrtanoj povijesti, o bezazlena Muzo! Lijevom rukom sad skidam obrazinu, ozbiljnu krinku: ionako će me stid nadživjeti. Priloži za motiv nesretne i gonjene djevojke potječu od Frana Galihca i Tome Matića. Posrebrena šaka položena je kao moćnik u ormaru mjesnog stolnog kaptola. Kroz šuplju kost podlanice šumore alpska dna (glas mora u školjci znatno je opjevaniji). Dublje korijene i daljnje ogranke preporučujem čitati iz dlana komparativne književnosti.

(1979)